

EVLENME HÜRRIYETİ [*]

Ord. Prof. Dr. Ferit H. Saymen

Konuşmamızın mevzuu «evlenme hürriyeti» dir; burada bir erkekle bir kadının serbestçe birleşmesi ve arzu ettikleri vakit serbestçe birbirlerini terketmeleri, yani serbest birleşme (Union libre) sistemini izah ile müdafaa veya tenkit edecek değiliz. Burada, başlıktan da anlaşılacağı üzere esaslı ve mühim nokta «evlenme» dir. Halbuki serbest birleşme sistemi, an'anevî evlenme sisteminin inkârıdır. Filhakika evlenme, bugünkü mânasile, cemiyetin temelini teşkil eden aileyi meydana getirmek için bir erkekle bir kadının hukuk tarafından nizamlanan bir yaşama birliği tesis etmek düşüncesile karşılıklı olarak ve kanunî şekillere uyarak arzu ve iradelerini beyan etmeleridir. Diğer bir ifade ile evlenme, bugünkü kanunlarımıza göre, nizamlanmış ve kabul edilmiş bir medenî müessesedir. Halbuki serbest birleşmeler medenî hukuk nizamı dışında kalan fiilî münasebetlerdir.

Evlenme, kanunun kabul ettiği bir medenî hukuk müessesesi olduğuna göre, bunun meydana gelmesi için her şeyden evvel, evlenecek olan kimselerin bu husustaki iradelerini karşılıklı olarak salâhiyetli bir makama, muayyen şekiller altında beyan etmelerine ihtiyaç vardır. İşte konuşmamızın mevzuu bu iradelere tanınan serbestinin hudut ve şumulüdür. Yani evlenmek arzusunda bulunan bir kimse, kendisine uygun telâkki ettiği eşini seçerken karşısına ne gibi kanunî mâniler çıkmakta ve evlenmesini imkânsızlaştırmaktadır? Bu suale cevap vermeğe çalışacağız.

I

Hürriyet, anarşi demek olmadığına ve herkesin hürriyeti yalnız benzerlerinin hürriyeti ile değil, fakat cemiyetin üstün menfaatleri ile de tahdit edilmiş bulunduğuna göre; evlenme hürriyeti de istenildiği zaman, istenilen kimse ile istenilen tarzda ve istenilen neticeleri meydana geti-

[*] 1957 yılı Edirne Üniversite Haftası münasebetile hazırlanan konferans metnidir.

recek bir birlik kurmak demek değildir. Bir kimse, evlenirken, her şeyden evvel kendi iç âleminin bir kontroluna tâbidir: Eşini beğenmek veya beğenmemek bu âlemin dış tezahüründen başka bir şey değildir. Bunu tevlit eden psikolojik (ve bazen psiko-patolojik) âmiller çok çeşitlidir.

Bundan sonra, bir kimsenin eşini serbestçe seçmesine mâni olan diğer bir faktör de aile çevresidir. Müstakbel gelin veya damad, karşı aile efradı tarafından da kabul edilmeli, benimsenmelidir. Bu hususta da bir takım ruhî, maddî veya malî âmiller rol oynar: Gelinin geçmişteki hayatı, ana veya babasının, hattâ kardeşinin yaşama şartları, seviye ve seciyeleri, hayat anlayışları, ve davranışları; damadın karakteri, kazancı, meslek veya sanatı, tahsili, sıhhati, işbu faktörleri teşkil ederler.

Nihayet, evlenme hürriyetine tesir icra eden içtimaî faktörler de mevcuttur. Her birimizin yaşadığımız muhit, eşimizi seçme hususundaki serbestimizi az çok frenler. Bu muhitin dar veya geniş olmasına, muhafazakâr veya liberal bulunmasına göre frenler daha sıkı veya gevşek olur ve evlenme hürriyeti aynı nisbette genişler veya daralır.

Görülüyor ki, evlenme hürriyetini tahdit eden ve tahdit etmiş olan mâniler pek çeşitlidir. Bunlar, muhtelif devirlerde ve muhtelif memleketlere göre ayrı ayrı veçheler arzemişlerdir. Bunların hepsini burada incelemeğe zaman müsait olmadığından, bugünkü Türk mevzuatında yer alanlara işaret etmekle iktifa edeceğiz. Maamafih, evvelki hukukumuzda mevcut olan bir evlenme mâni ile son senelerde bazı memleketlerde yaygın bir hal almış bulunan diğer bir mâni kaydetmeden geçmiyelim; zira bunlardan bir tanesi zihinlerde ve hislerde derin izler bırakmış; diğeri de siyasî bir takım ideolojilerin âleti olmuştur.

a) Hakikaten bazı memleketlerde *ırk farkının* evlenme hürriyetini tahdit ettiği görülüyor. Zâhiren bu tahdide mesnet teşkil eden düşünce ırkın korunmasıdır. Zira, bir takım politik düşünceler bazı ırk mensuplarını diğerlerinin üstünde saymakta ve bu ırka mensup olanların evlenmelerinden doğacak çocukların saf ırlı olmalarını temin etmek istemektedir. Bu sebeple yüksek ırk mensupları ile diğerleri arasında evlenme menedilmiştir. Bu telâkkinin altında gizlenen siyasî düşünceler veya şuur altına itilmiş (refoulé) bir takım hisler mevcuttur. Bazı kavimlerde ise, böyle bir düşünüş o kavmin tedenni etmesine veya dağılmasına karşı bir korunma tedbiri olarak tezahür etmektedir.

Ezcümle, son seneler zarfında Nazizmin âmansız bir düşmanı olan Musevilerde bu son düşünce hâkimdir. Filhakika Yahudiler kendilerini

Allahın «seçkin ırkı» telâkki ederler ve ırklarının bozulmamasına son derece dikkat ederler: Dışarı kız vermedikleri gibi, dışardan da kız almazlar. Evlenmeler hep kendi aralarında cereyan eder.

1935 yılından itibaren Nasyonal - Sosyalist Almanyada kabul edilen bir takım kanunlar, Almanların ârî ırkına mensup olmıyanlarla evlenmelerini menetmiştir. 1938 yılından sonra Faşist İtalyada yürürlüğe konulan «İtalyan ırkının korunmasına mütedair» kanun, aynı yolda hükümler sevketmiştir. Hattâ aralarında din farkı olanların evlenme dışı birleşmeleri yasak edilmiş, bu bir suç haline sokulmuş ve kısırlaştırmağa kadar gidilmiştir.

Birleşik Amerika devletlerinde de beyaz ırkın bilhassa istilâcı siyah ırkla karışmaması için — birçok ve bazıları gayriinsanî olan tedbirler alındıktan başka — bir beyazın, siyah, sarı ve kızıl ırka mensup biri ile üçüncü dereceye kadar evlenmesi yasak edilmiştir.

Türk kanunlarında ırk farkına müstenit bir yasak yoktur ve bu da an'anelerimize uygundur.

b) Yine bugünkü kanunlarımızda mevcut olmayan, fakat eski hukukumuzda yer alan bir evlenme mâniî de *içtimaî seviye farkıdır*. Bilhassa sınıf farkına veya meslekler arasında bir hiyeraşiye dayanan çevrelerde buna tesadüf olunur. Meselâ içtimaî sınıflar arasında asalet sınıfını kabul eden feodal rejimlerde, bir asilzadenin kendi sınıfına mensup olmayan biri ile evlenmesi yasaktır: Ya evlenmeden veya asalet imtiyazlarından vazgeçmesi lâzımdır. Şayet bir asilzade kendi sınıfından olmayan biriyle evlenirse buna morganatik evlenme adı verilir. Son senelerde bunun açık misallerini İngilterede görmekteyiz: Bilhassa Kral ailesine mensup olanların akdettikleri veya akdetmeği tasavvur ettikleri bu gibi evlenmeler, günün dedikodusu haline gelmiştir (İngiliz Kralı VII. Edvard'ın bir Amerikalı boşanmış kadınla akdettiği evlenme ve tahttan feragati; şimdiki Kraliçenin kızkardeşi Prenses Margaret'in tasavvur veya temayülleri, misal olarak zikredilebilir).

Hindistanda birkaç sene evvele kadar cemiyet «Kast» esasına dayanmakta idi. Hudutları ve fonksiyonları, gayet kat'î kaidelere bağlanmış olan Kastlar arasında âdeta birer demir çenber mevcuttu. Bunun neticesi olarak da, muhtelif Kast mensupları arasında evlenmenin akte-dilemiyeceği idi. Bugün Hindistanda kast tefriki kanunen kaldırılmış bulunmaktadır; fakat asırların yarattığı ve kökleştirdiği bir davranış kolay kolay silinemez.

İslâm hukukunda da buna benzer bir düşünce mevcuttur. Nikâhın muteber olması için erkek ile kadının *küfüv* olması lâzımdır. Yani

erkeğin, alacağı kadına eşit olması veya ondan daha şerefli bulunması icap eder; fakat kadın tarafından kefaet aranmaz. Küfüv olma veya kefaet kendisini çeşitli sahalarda göstermektedir. Sadece Arap kavimlerine münhasır olmak üzere ırkta bir kefaet mevcuttur: meselâ Kureys kabileleri birbirinin küfüv sayılır. Fakat diğer kabilelerle Kureys kabileleri küfüv değildir. Bu hususiyeti bir tarafa bırakırsak, İslâmiyette kefaet umumî olarak dinde, hürriyette, servette ve hırfette, (yani sanat, meslek ve ticarete) aranır. Bir köle, hür bir kadınla nikâh akdedemez; Müslüman bir kadın, Müslüman olmayanla evlenemez, Müslüman erkek putperestle nikâh akdedemez. Keza, adî, hasis sanatlardan birine mensup bir erkek, makbul bir sanat erbabının kızile evlenemez.

Meselâ, Kur'anın El-Bakare sûresinin 221 inci âyeti şöyledir: (Ey mü'minler) Allaha eş tanıyan kadınlarla (müşrikelerle), onlar îmana gelinceye kadar evlenmeyin!... Müşrik erkeklere de, onlar îman edinceye kadar, (mü'min kadınları) nikâhlaymayın... Onlar sizi Cehenneme çağırırlar». Keza En-Nisâ sûresinin 25 inci âyeti şöyledir: «Sizden kim, hür ve Müslüman kadınları nikâhla alacak bir bolluğa sahip değilseniz, o halde mü'min câriyelerinizden alın!» El-Maide sûresinin 5 inci âyetinde de «... Mü'minlerden hür ve iffetli kadınlarla kendilerine sizden evvel kitap verilenlerden yine hür ve iffetli kadınlar dahi... size helâldir.»

Nihayet İslâm hukukunda karısının mihrini ödemeğe ve nafakasını tedarike muktedir olamayan bir erkek hiçbir kadınla küfüv olamaz ve evlenmekten menedilir. Bunun bir takım izleri mahallî geleneklerde hâlâ mevcuttur. «Ayak bastı parası» veya «toprak bastı parası» adı altında halkın aldığı haraçlar, güveyinin yeni kurduğu aileyi geçindirmeğe muktedir olup olmadığının ölçüsünü teşkil ettiğini söyleyenler vardır.

II

Bugünkü hukukumuzda gelince, evlenme hürriyetini kısıtlayan sebepleri şu noktalar etrafında toplayacağız:

1. Yaş,
2. Ana ve babanın muvafakati,
3. Hastalıklar,
4. Akrabalık,
5. Ecnebî ile evlenme.

Bunlardan her birini sırasile ve kanunlarımızın vazettikleri hükümlerin ışığı altında inceleyelim.

1. Evlenme yaşı :

Evlenme arzusunda bulunan kimselerin veya çocuklarını evlendirecek olan ana-babaların daima düşündükleri ve münakaşa ettikleri mevzulardan biri de evlenme yaşıdır. Bir kız, kaç yaşında evlenmelidir? Bir erkek evlenme çağına gelmiş midir? Bir kadının muayyen bir yaştan sonra evlenmesi caiz midir? Bir erkek herhangi bir yaşta evlenebilir mi? Aralarında yaş farkı olmalı mıdır, olmamalı mıdır? Olmalı ise bu fark ne kadar olmalıdır?

Bu sualleri tababet ve psikoloji bakımlarından cevaplandırmak mümkün olduğu gibi, hukukî bakımdan da cevaplandırmak kabildir. Esasen hukuk kaidesi, bu sahada tababetin ve psikolojinin verilerine göre hareket etmek zorundadır. Meseleyi basite irca etmek için asgarî ve azamî yaş hadlerini ayrı ayrı incelemek lâzımdır.

a) *Evlenmede asgarî yaş :*

Evlenmede asgarî bir yaş kanun tarafından tayin edilmelidir ve pek çok kanunlarda bu böyledir. Zira bülûğa eren bir erkek veya kızın ancak bazı vasıfları ihraz ettiği, fakat buna mukabil bir takım diğer mühim vasıflardan mahrum bulunduğu düşünülebilir. Bugünkü evlenme telâkkisine göre, bülûğ, ancak cinsî bir olgunluk ifade eder, evlenmek için zarurî ve tabiî bir şart olarak ortaya çıkar. Fakat bu zarurî şart kâfi değildir. Evlenecek olanlarda bu bedenî olgunluk yanında ruhî ve fikrî asgarî bir olgunluğa da ihtiyaç vardır. Sağlam ve mes'ut bir aile kurabilmek için fikrî ve ruhî olgunluk kaçınılmaz bir zarurettir. Kanun vazıları, bu olgunlukları asgarî bir yaş haddi ile tayin etmeğe çalışmışlardır. İslâm hukukunda evlenmek için bülûğ şartı kâfi iken; Roma hukukunda ve bundan mülhem olan eski Kilise hukukunda evlenme yaşı, erkek için 14, kız için 12 idi. Modern cemiyetlerde, sosyal ve iktisadî bir takım şartların tesirile bu yaşın yükseldiğini görmekteyiz: Fransada bu yaş erkek için 18, kız için 15; Avusturyada erkek ve kız için 14; Almanyada erkek için 21, kız için 16; İtalyada ve yeni Kilise hukukunda erkek için 16, kız için 14; Rusyada erkek ve kız için 18; İsveç ve Danimarkada erkek için 21, kız için 18; İsviçrede ve Norveçte erkek için 20 ve kız için 18 yaş kabul edilmiş bulunmaktadır.

Fakat şurasını da itiraf etmek lâzımdır ki, bülûğun üstünde asgarî bir evlenme yaşı kabul edilince, bundan bazı mahzurlar doğar. Filhakika bülûğa erip te henüz kanunun tayin ettiği asgarî yaşa gelmeyen kimsenin, tabiatın baskısına dayanamayarak insiyaklarına kapılması mümkündür. Bu da erkek veya kızın iffetini haleldar etmesine, belki de gayritabiî

temayüllerin peyda olmasına, evlilik dışı çocukların çoğalmasına, fuhşun artmasına sebep olabilir. İşte bu tehlikeleri gözönünde bulunduran kanun vazıı, Medenî Kanunumuzda, sabit rakamlarla tayin ettiği asgarî evlenme yaşını müşahhas haller için çok elâstikî bir formül ile yumuşatmış ve böylece tabiî ihtiyaçlarla içtimaî menfaat ve icapları telif etmeğe muvaffak olmuştur. Şöyle ki, Medenî Kanunumuz birisi *normal*, diğeri de *istisnaî* olarak iki yaş haddi kabul etmektedir.

α) N o r m a l y a ş :

1926 yılında Medenî Kanunumuz yürürlüğe girince erkek için 18, kız için 17 yaşları normal ve asgarî hadler olarak tayin edilmişti. Halbuki bülûğa erince evlenme imkânını veren İslâm hukukuna asırlardanberi alışkın olan halkımıza bu tahdit pek sıkıcı geliyor ve kaçamak imkânları aranıyordu. Bunlardan birisi yaş tashihi yolu idi: Bülûğa ermiş olan ve fakat henüz kanunen evlenemeyen gençler, mahkemelere başvurarak ve yalancı şahit ikame ederek yaşlarını büyültmeğe çalışmışlardı. Resmî merciler tarafından yapılan incelemeler neticesinde anlaşılmıştır ki, yaş tashihi dâvalarının % 80 inden fazlası, evlenme ehliyetinin elde edilmesi için açılmıştı. Bu dâvalar yıldan yıla artagelmekte idi.

1935 te 33.593 yaş tashihi dâvası açılmış, bu rakam 1936 da 40.899 a ve 1937 de 61.806 ya yani, üç sene içinde iki misline baliğ olmuştu.

Başvurulan ikinci kaçamak yol da, fevkalâde sebepler uydurarak normal evlenme yaşından evvel hâkimden izin alıp evlenmeye tevessül etmektir. Bu iznin temini için mahkemelere başvuranların adedi 1935 te 900 iken, 1936 da 1264 e ve 1937 de 2085 e kadar yükselmişti.

Tabiî ve biyolojik şartlarımıza uygun olmayan kanunumuzun hükmü, 1938 senesi haziranında değiştirildi ve normal evlenme yaşı erkek için 17 ve kız için 15 yaşın ikmalî tesbit olundu. Bugün Türkiyede cârî olan normal yaş haddi budur.

β) İ s t i s n a î y a ş :

Fakat, bir takım mühim sebepler veya fevkalâde hallerde bir kimse- nin normal evlenme yaşına vâsıl olmadan önce evlenmesini zarurî kılabilir. Meselâ ve ön plânda mütalâa edilen hal, kızın gebe kalmasıdır. Ancak bu durum, yegâne hal olarak kabul edilmemek gerekir. Nitekim Temyiz Mahkememizin ötedenberi müesses içtihadı bu merkezdedir. Ezcümle erkeğin ölüm tehlikesi içinde bulunması, kızın ana-babadan öksüz ve kimseniz kalması, aşırı derecede çalıştırılması, evlendiği takdirde zarurette olan ailesine yardım edebileceği gibi haller evlenme yaşını

indirmek için mühim ve fevkalâde telâkki edilmiştir. Halbuki iyi bir fırsat kaçırmamak, evlenmenin sıhhat üzerinde iyi tesir icra edeceği ihtimali kâfi bir sebep olarak kabul olunmamaktadır.

Ancak, mücerret böyle bir sebebin mevcudiyeti kâfi değildir. Burada da yine asgarî bir yaş aranmaktadır. Tâdilden evvel bu yaş erkek veya kız için 15 iken, tâdilden sonra erkek için 15 yaş yine ipka edilmiş, fakat kız için 14 e indirilmiştir.

Binaenaleyh, 15 yaşını bitiren bir erkek veya 14 yaşını ikmal eyleyen bir kız, fevkalâde bir hal veya pek mühim bir sebep karşısında bulununca evlenmesine izin verilmesini isteyebilir.

Bu izni hâkim verecektir. Fakat hâkimin rolü otomatik değildir; hâkim bir robot gibi vazife görmez. Kanunumuza göre hâkim evvelâ ahval ve şeraite göre izin talep eden kimsenin fevkalâde bir hal içinde bulunup bulunmadığını araştırarak ve ayrıca ana ve babasını da dinleyecektir. Şüphesiz hâkim bunların mütalâaları ile bağlı değildir; sadece durumu aydınlatmak, böyle bir evlenmede çocuğun menfaatinin bulunup bulunmadığını meydana çıkarmak için ana ve babayı sadece dinleyecektir.

İşte asgarî ve istisnaî yaşa erişilmiş bulunması, fevkalâde bir halin veya mühim bir sebebin hudusü ve ana ve babanın dinlenilmesi üzerine hâkim evlenmeye izin verecek veya bu yolda vâki talebi reddedecektir.

b) *Evlenmede azamî yaş :*

Evlenmede azamî yaş haddi tayin etmek ve bu yaştan sonra evlenmeye mâni olmak lüzumlu mudur? Bazı müellifler bu kanaattedir ve yaşlı bir kimsenin genç biri ile evlenmesinin ahlâkî bakımdan kötü neticeler doğuracağını, fiziyolojik bakımdan ise yaşlı bir anadan veya ihtiyar bir babadan dünyaya gelecek çocukların mariz ve ebleh olacaklarını düşünmektedirler. Nitekim Ortodoks Kiliseleri evlenme için azamî yaş hadleri tayin etmiştir.

Sanat âleminin son seneler zarfında buna dair misalleri (Charlie Chaplin'in Oona O'Neill ile evlenmesi; son aylar zarfında 80 yaşındaki violonselist meşhur Pablo Casals'ın 21 yaşında bir talebesile evlenmesi) mevzua yeni bir çeşne vermektedir.

Kanaatimizce, evlenmeye azamî bir yaş haddi tayin etmek isteyenlerin ileri sürdükleri mütalâaların doğru tarafı varsa da, bunları mübalâğa etmemek lâzımdır. Hakikaten evlenmede, ahlâkî ve sosyal karakterler bir tarafa bırakılırsa, en kuvvetli âmil cinsiyet, yani tabiattır. Tabiat ise kendiliğinden bir tasfiye, bir seleksiyon yapmakta; bir gençle bir ihtiyarın evlenmesini menetmektedir. Normal olarak yaşları birbi-

rine denk olan kimseler, birbirlerini çekmekte ve aralarında evlenmektedirler. Esasen yaş ilerledikçe, evlenme azrusu azaldığı gibi, evleneceklerin adedi de eksilir. Nitekim istatistiklerimiz bunu açıkça göstermektedir. 17-18 yaşında bulunan erkeklerle evlenen kadınların adedi şöyle taksim olunmaktadır:

Kadının yaşı	Evlenme adedi	
	1939	1952
17 — 18	2407	1444
19 — 24	656	997
25 — 29	127	80
30 — 34	37	18
35 — 39	14	4
40 — 44	4	1
45 — 49	1	0
50 — 54	1	0
55 — 59	2	0
60 — 80	0	0

Aynı istatistiklere göre 50 - 54 yaş arasındaki erkeklerin de evlenme durumu şöyledir:

Kadının yaşı	Evlenme adedi	
	1939	1952
17 — 18	19	14
19 — 24	43	74
25 — 29	52	127
30 — 34	66	115
35 — 39	71	153
40 — 44	100	223
45 — 49	43	173
50 — 54	31	86
55 — 59	18	36
60 — 64	5	14
65 — 69	3	5
70 — 74	1	1
75 — 79	1	0
80 —	0	0

Bu rakamlar açıkça ispat etmektedir ki, evlenenler arasında yaş bakımından bir denklik, bir âyar husule geldiği gibi; yaş ilerledikçe veya yaşlar arasındaki nisbet çoğaldıkça evlenme adetleri de azalmaktadır. Binaenaleyh, azamî yaş tahdidi düşüncesi nazari kalmakta ve istisnai hallere münhasır bulunmaktadır. Bundan başka, azamî bir yaş haddi tayin etmek veya evlenecekler arasında muayyen bir nisbet gözetmek tatbikatta pek çok zorluklara, bir takım yaş tashihi dâvalarına yol açacaktır. Keza böyle bir tahdit, evlenme yolile nesep tashihi, miras işlerinin âyarlanması, bir soyadını yaşatma gibi bir takım insanî veya sosyal ihtiyaçların tatminine de engel olur ve evlenme hürriyeti indî bir şekilde baltalanmış olur.

Leh ve aleyhteki bu düşünce ve hakikatleri gözönünde bulunduran Türk kanun vazıı, lehteki mütalâalara göre hareket etmiş ve evlenmek için azamî bir yaş tahdidi sevketmemiştir.

2. Ana ve babanın muvafakati :

Memleketimizde rüşt yaşı 18 dir; yani 18 yaşını ikmal eden bir kimse (temyiz kudretini haiz olmak ve mahcur bulunmamak şartile) bilcümle hukukî muamelelerini bizzat yapabilir. Daha küçükler veli veya vâsilerinin müsaadesini almağa mecburdurlar. Fakat biraz evvel gördük ki, Medenî Kanunumuz erkeğin 17 ve kızın da 15 yaşını ikmal edince evlenmesine müsaade etmektedir. Acaba bu yaştaki bir genç ana ve babasının (yahut vâsinin) muvafakatini almadan evlenebilecek midir?

Mesele çok mühimdir, zira evlenmeğe karar vermiş olan gençleri üzen bir nokta, bunu baba ve annelerine nasıl bildirecekleri ve nasıl kabul ettirecekleridir. Ana-baba bazen kendi görüş ve zevklerine uygun bir eşi çocukları için tahayyül ederler; yaşadıkları muhit ne kadar muhafazakârsa ana ve babanın bu temayülü o kadar kuvvetli ve ciddidir. aile facialarının, birçok dargınlık ve en hafif tâbirile gerginliklerin hakikî Bunun yanında bir de psikolojik âmillerin, bir takım röfulman ve komplekslerin (ezcümle ödip kompleksinin) de rol oynadığı düşünülürse birçok aile facialarının, birçok dargınlık ve en hafif tâbirile gerginliklerin hakikî sebepleri anlaşılmış olur.

Halbuki bugün genç kız ve erkekler hayat yoldaşlarını bizzat intihap etmek, bunun bütün mes'uliyetini üzerlerine almak istemekte, bu intihaplarının ana ve babaları tarafından tasdik edilmesini, hiç değilse hoş karşılanmasını arzulamaktadırlar.

Gençlerin heyecanla ve ekseriya «aşk» zannettikleri en tabii bir insiyakın tesiri ile alelâcele verecekleri bir kararın kısa bir zamanda

vahim neticeler doğurabileceği gözönünde bulundurulursa; daha tecrübeli, daha sakin ve hakîm olan ana ve babaya bu hususta bir nevi kontrol hakkı tanımak, onlara bir fren vazifesi gördürmek isabetli olur. Bununla beraber, ana ve babanın akıl ve tecrübelerinin hiçbir zaman çocuklarının his ve insiyakları kadar kuvvetli ve isabetli olamayacağını, bir takım ailevî kin ve hasetlerin kararları üzerine müessir olacağını ve bu suretle çocukların evlenme hürriyetini ve neticede saadetlerini zararlı bir şekilde baltalayabileceğini de hatırdan çıkarmamak lâzımdır.

Çatışan bu iki haklı durum karşısında kanunumuz ortalama bir yol tutmuştur. Şöyle ki: Evlenmeğe teşebbüs eden genç, 18 yaşını ikmal etmiş bulunuyorsa (yani reşit ise) ana ve babasının muvafakatine muhtaç değildir: Evlenmeyi serbestçe, hattâ ana ve babasının mümaneatına rağmen icra ettirebilir. Bununla beraber, unutmamak lâzımdır ki çocuk kanunen ana ve babasına riayet ve hürmetle mükelleftir. Reşit olmayan çocuk için olduğu gibi (MK. 264/2), reşit çocuk için de durum böyledir (MK. 260). Velâyet hakkı sona erse de, çocuğun ana ve babasına riayet vazifesi devam eder. Fakat kanunlaştırılmış olan bu ahlâkî vecibe, evlenmenin yapılmasına mâni olmağa kadar gitmez.

Halbuki çocuk reşit değilse ve evlenmek istiyorsa, ana ve babasının muvafakatine muhtaçtır. Nitekim Medenî Kanun 90 ıncı maddesinde gayet sarîh olarak «Küçük, ana ve babasının muvafakati olmadıkça evlenemez» diyor. Binaenaleyh 18 yaşından küçük olanlar bu muvafakati istihsal etmelidirler ki evlenebilsinler. Fakat burada bir mesele hukukçular arasında çok münakaşalıdır. Çocuğun evlenmesine hem ana ve hem de babanın muvafakati mi lâzımdır; yoksa, sadece babanın muvafakati kâfi midir? Hatırlatalım ki, Medenî Kanunumuzun umumî bir hükmüne göre (mad. 263) velâyet hakkını icra ederlerken ana-baba bir hususta anlaşamazlarsa, babanın reyi kanunen üstündür. Zira evlilik birliğinin reisi odur. İşte bu hükme dayanan bazı hukukçular «Çocuğun evlenmesine ana ve baba muvafakat ederlerse mesele yok, çocuk evlenebilir; ikisi de mümanaat ederse evlenemez; ana muvafakat eder, baba etmez ise, çocuk evlenemez; aksine, baba muvafakat eder, ana etmezse çocuk evlenebilir. Zira babanın reyi üstündür» demektedirler. Buna mukabil diğer bazı hukukçular 90 ıncı maddemizin bu umumî kaideye bir istisna vazettiğini ileri sürmektedirler. Filhakika bu maddede «ana ve babanın» rızasından bahs olunmaktadır. «Ve» denildiğine göre, böyle olması ve bunun böyle kabul edilmesi icap eder. Biz de bu kanaatteyiz. Zira, evlenme ile (diğer hukukî muamelelerden farklı olarak) aileye yabancı biri girecek ve bununla ana ve babanın münasebetleri devamlı bir veçhe arzedecektir. Ailenin selâmeti, yeni kurulacak olan birliğin istikrarı

bakımlarından müstakbel kayınpeder ile kayınvaldenin bu evlenmeye gönül rızalarının bulunması lüzumlu telâkki edilebilir. Bu itibarla kanaatimizce, ana ve babadan her ikisinin de muvafakatini alamayan çocuk reşit oluncaya kadar evlenememelidir.

Ana ve babanın muvafakati yazılı olarak verilir ve evlenmeyi icra edecek olan memura ibraz edilir. Kendisine böyle bir muvafakatname verilmeyen evlendirme memuru, evlenmeyi icradan imtina eder. Şayet imtina etmez ve evlenmeyi ilân ederse, ana veya baba buna itiraz ederek mahkeme yolile evlenmenin icrasını durdurabilirler. Her şeye rağmen evlenme icra olunmuş ise, bu evlenme muteber olmakla beraber; muvafakati alınmayan ana veya baba, yahut her ikisi mahkemeye müracaatle evlenmenin iptal edilmesini istiyebilirler. Hâkimin vereceği butlan kararı ile evlenme hükümsüz olur, yani nihayete erer. Fakat kanun bu sert hükmünü iki yönden yumuşatmıştır.

1. Ana ve babasının muvafakatini istihsal etmemiş olan çocuk, iptal kararı verilmeden evvel reşit olursa, artık böyle bir karar verilemez. Zira faydası yoktur; çünkü çocuk reşit olduğuna göre yeniden ve bu sefer serbestçe aynı evlenmeyi tekrar edebilecektir.

2. Karar verilmeden önce kadın gebe kalırsa, hâkim yine ana-babanın iptal talebini reddetmeğe mecburdur. Zira, böyle bir halde fesih kararı çok zararlı olur, dünyaya gelecek çocuk, babasından mahrum edilmiş, aile ocağı yıkılmış bulunur.

Şurasını da ilâve edelim ki, ana ve babanın muvafakatlerini vermeleri makul bir sebebe istinat etmiyorsa, çocuğa zararlı olmak, bir takım kaprisleri yenememekten ileri geliyorsa, evlenecekleri veya bunlardan birini sırf izarar etmek gibi bir düşünceye dayanıyorsa ana ve baba velâyet haklarını suiistimal etmiş olacaklardır. Böyle bir halde velâyetin nez'i cihetine gidilebilir, çocuğa bir vâsi tayin edilir ve evlenme bu vâsinin rızasile meydana gelir.

Ana ve babasını çiğneyerek, muvafakatlerini almamış olarak evlenen evlât hakkında ana-baba, kanunî bir tedbire başvurabilirler: Yapacakları birer vasiyetname ile bu çocuğu miras hakkından iskat edebilirler. Umumiyetle bu durumda olan çocuk için ana ve baba «evlâtlıktan çıkarmak» veya buna benzer bir takım tâbirler kullanırlar. Bunun hukukan hiçbir mânası yoktur. Evlâtlıktan çıkarmak müessesesi kanunumuzda yoktur. Ancak «mirasçılıktan çıkarmak» mevzuubahis olabilir ki, o da «mirastan iskat» tır.

Ümit etmek isteriz ki, gençlerin heyecanlı ve akıncı mizaçları bu tedbirlerin alınmasına sebebiyet vermesin; ana ve babanın fazla titizlik,

müşkülpesentlik vesair sebep ve bahanelerle çocukların saadeti engellenmesin!.

3. Evlenmeğe mâni hastalıklar :

Diğer eşin hayat veya sıhhati için tehlikeli, nesil için zararlı telâkki edilen hastalıklardan birine müptelâ olan kimselerin evlenmeden menedilmeleri mütefekkirler arasında hayli münakaşa edilen bir mevzudur. Bazılarına göre hastalık sebebiyle bir kimseyi evlenmekten alıkoymak, önlenmek istenilen zarardan çok daha büyük zararlar doğurabilir. Filhakkâ: hangi hastalıkların diğer eşin sıhhatine veya nesle zararlı olduğu kat'î olarak tayin edilmiş olmadığından, evlenme hürriyetini bunlarla tahdit etmek doğru değildir. Hastalıklı ailelerde normal, hattâ hârika çocukların meydana geldiği malûmdur. Ezcümle dâhi bestekâr Beethoven bunların en canlı misalidir. Bundan başka evlenmesine mâni olunan hastanın, evlenme dışı münasebetlerde bulunmasına mâni olunamayacağından, hastalığın diğer tarafa sirayeti ve hastalıklı piç çocukların üremesi önlenemeyecektir. Böyle bir durum, ahlâkî ve içtimaî bakımlardan pek büyük mahzurlar doğurur.

Bu liberal ve ferdiyetçi düşünceye karşı koyan sosyal hukuk düşüncesi, ferdin menfaat ve saadetinin üstünde millî camianın menfaat ve saadetinin mevzuubahs olduğunu iddia etmekte; bazı hastalıklara tutulan kimselerin evlenmelerine devletçe müsaade olunduğu takdirde diğer eşe büyük zararlar iras edileceğini, doğacak çocukların dejenere tipler meydana getireceğini, bunların cemiyet için büyük bir yük teşkil edeceğini ileri sürmektedirler. Hasta ana ve babadan dehaların doğduğu doğru ise de, bu istisnaîdir; ekseriya bunların çocukları veya torunları hasta veya dejenere doğarlar. Evlilik dışı münasebetlerin önlenmesi için de bu gibi hastaların kısırlaştırılması fikri müdafaa edilmektedir. Nitekim Nasyonal - Sosyalist Almanya'da bu yola gidilmişti. Binaenaleyh içtimaî nizamı ve âmmenin sıhhatini korumak için ferdin cinsî ve hissî temayüllerine devletin müdahalesi kabul edilmelidir.

Bu iki zıt düşünce arasında Türk kanunlarının aldığı vaziyet nedir?

Medenî Kanunumuz, liberal görüşe uygun olarak «bedenî ârızaların evlenme mâni olarak nizamlanmamasını, bu mesele hakkında ilgililerden başka hiçbir kimsenin hüküm vermeğe salâhiyetli olmadığını» (Eugène Huber) düşünmüş ve devletin müdahalesini bu sahada reddetmiştir. İsviçrede olduğu gibi, Medenî Kanunumuzda da ancak *akıl hastalığı* mutlak bir evlenme mâniidir. Bunun dışında herhangi bir hastalık evlenmeğe mâni teşkil etmez. Maamafih, yine Medenî Kanunumuza göre,

hasta olmayan eşin veya neslin sıhhati için vahim bir tehlike arzeden bir hastalık kendisinden gizlenmiş ise, bu eş hastalığının mevcudiyetini öğrenince, mahkemeye müracaat ederek evlenmenin feshini talep edebilir (MK. 117/2).

Halbuki, Medenî Kanundan birkaç sene sonra yürürlüğe giren Umumî Hıfzıssıhha Kanunu ile bu Kanunun 122 nci maddesine dayanılarak isdar olunan «Evlenme muayenesi hakkında Nizamname» ikinci düşünceye daha fazla yer vermiş, evlenme hürriyetini ailevî ve içtimaî mülâhazalarla bir takım tahditlere tâbi tutmuştur. Bu kanuna göre de akıl hastalığı bir evlenme mâniidir. Bu hastalık, temiz kudretini selbettiği için değil, fakat neslin sıhhati bakımından tehlikeli olduğu için evlenme mâniî teşkil etmiştir. Bunun neticesi olarak akıl hastası temiz kudretine sahip olsa bile (bilhassa periodik hastalıklarda), yine evlenemez. Meselâ fikri sabit, melânkoli, sar'a halleri temiz kudretini tamamen selbetmezse de birer evlenme mâniî teşkil eder. Zira, akıl hastalarının evlenmesi birçok ahvalde ve kısa zamanda vahim neticeler doğurabilir; her iki eş de böyle bir evlilikte ıztırap çeker, akıl hastasının bu marazî halinden istifade edilerek istismar edilmesi tehlikesi vardır. Bundan başka, akıl hastalarının çocukları ekseriya hasta veya mariz olurlar. Nihayet akıl hastalığı bazı hallerde de irsîdir. Bu sebeplere binaendir ki, akıl hastalığı bir evlenme memnuiyeti teşkil etmiştir.

Bu hususta Medenî Kanunumuzla Umumî Hıfzıssıhha Kanunu aynı hükmü vazetmektedir. Fakat Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, Medenî Kanunu aşarak *frengi*, *belsoğukluğu*, *yumuşak şankr* ve *cüzamı* da evlenmeye mâni hastalık olarak saymıştır. Bu hastalıkların tedavi edilip sirayet tehlikesi geçtiğine veya şifa bulduğuna dair hekim raporu ibraz olunmadıkça evlenme memnudur.

Buna mukabil *verem* bir evlenme mâniî olarak değil, fakat geciktirici bir sebep olarak nizamlanmıştır. Zira, ilerlememiş olan verem, pek sarî olmadıktan başka, veremliden doğan çocuk zayıf doğarsa da veremli doğmaz; anasından derhal ayrıldığı takdirde ve beslenmesi şartile verem ârazi göstermez. Fakat verem, hasta olan eşin cinsi hayatına icra ettiği tesir bakımından kendisi için tehlikeli olduğu gibi, bulaşması sebeble diğer eş ve çocuklar için de tehlikelidir. Bu hastalığın ilerlemiş şekline musap olanların evlenmeleri altı ay tehir edilir; bu müddet içinde hasta iyileşmezse, bu müddet altı ay daha uzatılır. Bu ikinci müddetin sonunda hastalığın geçmemesine rağmen nişanlılar evlenmekte ısrar ederlerse, evlenmelerine müsaade edilir; fakat hekim, kendilerine hastalığın arzettiği tehlikeleri ve evlenmenin bu hastalık üzerindeki tesirlerini, hattâ korunma çarelerini bildirmeğe mecburdur.

Malûm olduğu üzere bu hastalıkların mevcudiyetini veya ademi mevcudiyetini tesbit için, nişanlılar evlenme memuruna müracaat etmeden evvel resmî hekim muayenesine tâbidirler. Alacakları raporu, diğer evrak ile birlikte evlendirme memuruna ibraz edeceklerdir.

Yeni tıbbî terakkilere göre bazı âyarlamalara muhtaç olan bu hükümler esas itibarile yerinde ise de, memleketimiz realiteleri bakımından beklenen neticeleri vermemiştir. Bir defa memleketin her tarafında kâfi miktarda hekim ve bilhassa evlenme muayenesi hususunda salâhiyetli resmî belediye veya hükûmet tabibi yoktur. Köylü bazen kaza, hattâ vilâyet merkezlerine kadar gitmek ve muayenesini yaptırmak mecburiyetinde kalıyor. Hele münakale güçlükleri buna ilâve edilirse, durumun vehameti daha da artar. İlâve edelim ki köylü, kendisini ve bilhassa kızını hekime muayene ettirmekten çekinir; hele mahrem denilen yerlerini hekime göstermek tahammülü yoktur. Nihayet bazı yerlerde bu muayeneler kanun ve nizamname hükümlerine uyulmadan baştan savma yapılmakta; nişanlıların gözü, dili ve tırnakları muayene edilmekle iktifa olunmaktadır.

Bunun neticesi olarak köylü ve umumiyetle halk «imam nikâhı» adı verilen evlenme dışı birleşme yollarına gidiyor; muayeneler ciddiyetle yapılmadığından birçok hastalıkların üremesi, ailelerin çökmesi ve neslin yer yer zayıflaması gibi pek vahim neticeler meydana geliyor. Bunları bertaraf edici ve önleyici umumî ve hususî tedbirleri almak icap eder.

4. Akrabalık :

Akrabalık, tarih boyunca, evlenme hürriyetini tahdit eden bir âmil olarak müşahede edilegelmiştir. Bu müşahede iki yönden yapılmaktadır: Bazı muhitlerde hariçten evlenme, yani akraba olmayanlar arasında evlenme mecburiyeti mevcuttur; buna «Ekzogami» adı verilir. Diğer bazı muhitlerde ise içeriden evlenme, yani akrabalar arasında evlenme mecburiyeti vardır; buna da «Endogami» denilir. Sosyolojinin etraflı bir şekilde incelediği bu müesseseleri ancak Medenî Kanunumuza icra ettikleri tesir bakımından izah etmeğe çalışacağız.

a) Endogami :

Medenî Kanunumuz hiç bir yerinde bir ferdin kendi ırkından, milliyetinden veya dininden, kendi seviyesinden birile (yani kendisine küfüv olanlar) evlenmesini emretmiyor. Bugünkü mevzuatımızda endogaminin tesirleri, Medenî Kanunumuzda yoksa da, diğer bazı kanunlarında kendisini göstermekte ve bilhassa ecnebi ile olan evlenmeler hususun-

da bazı tahditler müşahede olunmaktadır. Bilhassa askerî ve sivil memurlarla hariciye memurlarının yabancılarla evlenmeleri memnuiyetini bir nevi endogami telâkki etmek mümkündür. Ehemmiyetine binaen bu meseleyi biraz ileride inceleyeceğiz.

b) *Ekzogami :*

Akrabalar arasındaki evlenme memnuiyetini ise, Medenî Kanunumuz etraflı bir şekilde nizamlamıştır. Kanunun birçok akrabalar arasında evlenmeyi menetmesi sadece fizyolojik değil, aynı zamanda ahlâkî ve içtimaî bir takım sebeplere dayanır. 92 nci maddemiz bu memnuiyetleri üç grup etrafında toplar; 112 nci maddemizin 3 üncü fıkrası bu memnuiyete rağmen aktedilen evlenmenin mutlak butlan ile bâtil olacağını bildirir; Ceza Kanununun 237 nci maddesi de böyle bir evlenmeyi aktedenleri iki aydan üç seneye kadar ceza tehdidi altında bulundurur.

Burada mühim olan mesele, evlenmeye mâni teşkil eden akrabalığın derecesidir? Yani hangi akrabalar arasında, kaçınıcı dereceye kadar evlenme yasaktır, hangileri arasında evlenme muteber olarak aktedilebilir? Bu sualin cevabını hısımlığın nevelerine göre mütalâa etmek lâzımdır. Bunlar kan hısımlığı, sihrî hısımlık ve ca'li hısımlıktır.

α) *K a n h ı s ı m l ı ğ ı :*

MK. un 91. maddesine göre usul ve fûrû arasında hısımlık derecesi ne olursa olsun evlenme yasaktır. Buna göre: Baba ile kız, ana ile oğul, büyük baba ile torun, büyük ana ile kızının erkek torunu, ilâh... arasında evlenme caiz değildir. Hattâ kanun burada hukuk normlarını aşarak fizyoloji verilerine göre hareket etmiş ve nesep rabitasının rol oynamadığını, yalnız kan rabitasının ehemmiyeti olduğunu bildirmiştir. Binaenaleyh nesep sahih olsun veya olmasın herhangi bir derecede usul ve fûrû arasında evlenme yasaktır.

Civar kan hısımlarına gelince; yani müşterek bir sulb veya sadırdan gelenler arasındaki evlenme yasağı çok daha mahduttur. Kanunumuza göre üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) civar hısımları evlenemez. Bu hudut içerisine kardeşler; amca, dayı, hala, teyze ile yeğenler girer. Dördüncü derece civar kan hısımları arasında, yani kardeş çocukları arasında, ve ondan sonraki derecelerde evlenme caizdir. Bu kaideyi kanun, yine fizyolojik bakımdan vazetmekte, ana-baba bir, ana bir veya baba bir kardeşler arasında tefrik yapmamaktadır. Binaenaleyh üvey kardeşler, üvey amca, dayı, hala, teyze ile yeğenler arasında evlenme yasaktır.

β) S i h r î h ı s ı m l ı k :

Bir kimse eşinden boşandıktan, evlenmesi iptal edildikten veya eşinin vefatından sonra onun akrabalarından herhangi birile evlenebilir mi? Kanunumuza göre sihrî hısımlık (veya kayın hısımlığı) evlenme zail olsa da devam eder. Meselâ bir kimsenin karısından boşandıktan sonra veya kocası öldükten sonra da kayınvalde ve pederi ile, kayınbiraderleri ve baldızları ile vesaire ile kayın hısımlığı devam eder. Bu hısımlık devam ettiğine göre, bunlardan bir kısmı ile eş arasındaki evlenmenin caiz olmaması (artık fizyolojik bakımdan değil) ahlâkî ve sosyal bakımdan lüzumlu görülmektedir. Bu husustaki kaidemiz şudur: Sihrî hısımlardan ancak usul ve fûru' arasında evlenme yasaktır; civar hısımlar ile evlenme caizdir. Bu kaideye göre karısı ölen koca, kayınvaldesile evlenemez; gelin de kayınpederi ile evlenemez. Bu yasak büyük baba ve büyük analara da şamildir. Keza, koca, karısının başka bir evlenmeden olan çocuğu ile (mutaden üvey evlât denilen çocukla) evlenemez. Burada da nesebin sahih olup olmamasının ehemmiyeti yoktur.

Fakat bu yasak civar hısımlara teşmil edilmediğinden bir kimse kayınbiraderi veya baldızı ile, enişte veya yengesi ile evlenebilir: Yani eşinin kardeşi veya amca, dayı, teyze veya halası ile evlenebilir.

γ) C a l î h ı s ı m l ı k :

Bundan maksat, evlât edinme mukavelesi ile husule gelen hısımlıktır. Kanunumuza göre evlât edinen ile evlâtlık arasında evlenme caiz olmadığı gibi; bunlardan biri ile diğerinin eşi arasında da evlenmeye cevaz yoktur. Burada üç ihtimal vardır: 1) Evlâd edinen evlâtlığı ile evlenemez; 2) Evlât edinen evli ise, evlenmesinin hitama ermesinden sonra eşi ile evlâtlığı da evlenemez; 3) Evlâtlık evli ise, evlenmesinin zevalinden sonra, evlât edinen ile evlâtlığın eşi de evlenemez. Kanun yasağı bundan ibaret olmakla beraber, diğer hısımlıklardan farklı olarak kanun burada müeyyideyi değiştirmiştir. Kanunen evlenmeleri yasak olan akrabaların akdettikleri evlenme, mutlak butlan müeyyidesi altına alınmış ve her alâkalı ile savcı, bu butlanı her zaman dermeyan edebilirken; evlâtlık memnuiyetinin müeyyidesi butlan değildir. Evlâtlık rabitasının meydana getirdiği yasağa rağmen, bunlar evlenirlerse, evlenme muteber olarak kalır, fakat evlâtlık rabitası otomatik olarak hitama erer.

İşte kanunumuzun ekzogami fikri ile vazettiği evlenme yasakları bundan ibarettir. Eski hukukumuzda mevcut olup Medenî Kanunun neşri sırasında kabul edilen, fakat yürürlüğe girmeden evvel kaldırılan

süt akrabalar (yani süt ana ile süt evlât ve süt kardeşler arasındaki evlenme yasağı pek sun'î ve sebebsiz idi. Bugün süt akrabalar arasında Medenî Kanun bakımından evlenme caizdir. Keza vasi ile vesayeti altındaki kimselerin de evlenmeleri caizdir.

5. Ecnebî ile evlenme :

Medenî Kanunumuz ile sair herhangi bir kanunumuz bir Türk erkek veya kadının yabancı tâbiyette olan bir kadın veya erkekle evlenmesine mâni değildir; yani, bir Türk herhangi bir ecnebî ile (veya tâbiyetsiz = heimatlos bir kimse ile) evlenebilir ve bu evlenme hukukan muteberdir. Din ve ırk farkı, içtimaî seviye ve muayyen bir mesleğe mensup olma, evlenmeğe mâni olmadığı gibi; tâbiyet farkı da bugün bir evlenme mâni değildir.

Bununla beraber bazı kanunlarımız, ecnebî ile evlenen memurların evlenmelerini muteber saymakla beraber, memuriyetlerinden olacaklarını bildirmektedir. Hakikaten Memurin Kanunumuza göre (mad 4/Z) bir memur, bir ecnebî ile evlenirse «müstafi addedilir»; şayet ecnebi ile evli bulunduğu sırada memuriyet talep ederse, böyle bir hal kendisine memuriyet verilmesine mânidir. 1929 da neşredilmiş bulunan bu kanun, mezkûr tarihten evvel ecnebî ile evli bulunan Türklerin haklarını mahfuz tutmakta, ancak bu gibilerin Hariciye, Millî Müdafaa (ve Bahriye) Vekâletlerince istihdam olunamayacaklarını tasrih eylemektedir.

Binaenaleyh bütün Türklere değil, sadece devlet memuriyeti ile alâkalı bulunanlara ait bir yasak ile karşı karşıya bulunuyoruz. Dikkat etmek lâzımdır ki, bu hükümler evlenmeyi menetmemekte, ancak böyle bir evlenmenin memuriyet vazifesile kabili telif olamayacağını ve memuriyetin sona ereceğini kabul eylemektedir. Maamafih realist olarak demek lâzımdır ki, bu hükümler memur olanları ecnebî ile evlenmekten dolayısıyla alıkoyar. Bunun sebebi nedir? Herhalde ecnebî rekabeti karşısında Türk gençlerini korumak değildir, zira böyle bir düşünce hâkim olsaydı, bu yasak, Memurin Kanununa konmayıp umumî bir kanuna ithal edilmek icap ederdi. Bununla sadece memurların kastedilmiş olması, herhalde devlet sırlarının aile ocağı vasıtasile yabancı memleketlere sızmasına mâni olunmak istenildiğini düşündürmektedir. Gaye bu ise, tedbir kifayetsizdir, zira bu gibi esrarın pek çok hallerde evlenme dışı tesis edilen münasebetlerle öğrenildiği herkesçe malûmdur. Bundan başka kanun, ecnebîler arasında harp ve sulh hali, müttefik ve düşman farkı da gözetmediğinden, aynı müeyyide dost bir devlete mensup ecnebî

ile evlenen memura da tatbik edilecektir. Halbuki müttefik bir devlete mensup olmayan bir kimse ile evlenmeksizin fiilî olarak karı-koca gibi yaşamak hiç de bu neticeleri doğurmıyacaktır. Bu bakımdan kanun hükmü gayesine ulaşmamaktadır.

Bundan başka kanunun bu hükmü, mefruz gayesini de aşmaktadır. Hakikaten memurun derece, sınıf, sıfatı, mensup olduğu daire veya Vekâlet ne olursa olsun, bu hükme riayeti zaruridir. Bakanlık müsteşarından en küçük olan kayıt memuruna; Temyiz Mahkemesi birinci reisinden mahkeme mübaşirine; üniversite rektöründen telefon santral memuruna, Genelkurmay Başkanından nalbant ustasına kadar bu tahdid câri olmaktadır. Söylemeğe lüzum yok ki, bunlardan ancak pek cüz'î bir kısmı devlet sırlarına vâkıftır. Kayıt ve işaret edelim ki, bugün Hükûmet birçok ecnebîyi çeşitli işlerde istihdam etmektedir: askerî, iktisadî malî, terbiyevî faaliyetler bu meyandadır. Orduda, petrol ve maden işlemleri fabrikalarda, üniversite ve liselerde bir hayli ecnebî vazife almış bulunmaktadır. Kendisile birlikte, hattâ daha aşağı kademedede çalışan bir Türk memurunun bu ecnebîlerden birile evlenmesi yine memuriyetten müstafi addedilmesini icap ettirecektir. Konkre bir iki misal verelim:

Galatasaray Lisesinde bir Fransız öğretmeni, aynı lisenin ilk kısmında bulunan bir Türk öğretmeni ile evlenirse öğretmen hanım müstafi addedilir, Fransız öğretmeni ise vazifesine devam eder. Bir hastahane baştabibi maiyetinde çalışan bir Amerikalı başhemşire ile evlenirse, hemşire vazifesine devam eder, fakat baştabib serbest hayata geçmeğe mecbur olur. Kore birliğimizde vazife gören bir teğmen, aynı birlikte tercümanlık yapan bir Koreli kızla evlenirse, aynı durum hâsıl olur.

Kaldı ki devlet sırlarını her gün öğrenen veya öğrenebilecek bir durumda bulunan mebuslar için böyle bir yasak yoktur. Ecnebî ile evli bulunmaları Meclis çalışmalarına, parti grupu içtimalarına, hattâ bunların gizli celselerine iştirak etmelerine mâni olmadığı gibi, alâkalı Vekilden tahrir yolile istedikleri malûmatı talep etmelerine de mâni değildir.

Bir bakıma kifayetsiz, diğer bir bakıma aşırı olan kanunun bu hükmünün aynı zamanda ahenksiz olduğu da bu suretle ortaya çıkmaktadır.

İlâve edelim ki, bu yasak, bir Türk memurunu yabancı bir kadınla evlenmekten alıkoymaktan da uzaktır. His ve arzuların baskısı bir yandan, kanunun acayıplığı diğer yandan, bu yasağın bertaraf edilmesini temin edecek çapraşık, kaçamak yollarının aranıp bulunmasına vesile teşkil etmiştir. Tatbikatta bu yollara müracaat edildiğini söylersek bir sır ifşa etmiş olmayız. Buna «ca'li evlenme» adı verilmektedir. Bu

nasıl yapılıyor? Ecnebî bir kadınla evlenmek isteyen bir memur, o kadını itimat ettiği ve memur olmayan bir Türklerle evlendiriyor. Bugün bu işleri para mukabilinde yapan bazı profesyoneller de türemeğe başlamıştır. Yabancı kadın, bir Türk erkekle evlenince, Türk Vatandaşlığı Kanununa göre, derhal ve otomatik olarak Türk vatandaşlığına girer. Vatandaşlık muamelesini bir iki gün, hattâ birkaç saat içinde ikmal eder ve akabinde uydurma bir sebeple ve uydurma şahitlerle bir boşanma dâvası açar. Dâvasını kazanır ve boşanmış olur. Fakat evlenme ile iktisap ettiği durumu, ezcümle Türk vatandaşlığını muhafaza eder. Artık sözleştiği memurla evlenmesine kanunî bir mâni kalmamıştır. Memur bir yabancı ile değil, fakat Türk tâbiiyetini kanunen iktisap etmiş birile evlenmiştir. Hattâ kadın, yabancı bir memlekette de bir Türklerle evlenebilir. Türk vatandaşlığını iktisap eder, Türkiyeye gelir, boşanır ve Türk olarak arzu ettiği memurla evlenebilir. Memurun Kanununun yasağı da bu suretle bir adlî ve idarî komedyaya ile bertaraf edilmiş olur.

Bunu önleyecek kanunî tedbirlerimiz de hemen hemen yok gibidir. Ca'li evlenmeler, yalnız hukuk kaidelerini ihlâl etmekle kalmıyor, âmme intizamını sarsıyor; evlenmeyi bir mudhike seviyesine indiriyor, hükûmet ve idarenin otoritesini hırpalıyor. Bunları önleyici tedbirler almak ve meselâ müeyyideleri ağırlaştırmak kâfi değildir. Bilâkis bu gibi evlenmeleri tevlit eden sebepleri ve bu meyanda Memurun Kanununun eksik ve aksak hükmünü izale etmeğe bakmalıdır. Bu suretle evlenme hürriyetini yersiz ve mânasız bir şekilde tahdit etmek isteyen, fakat hakikatte buna da ulaşamayan bir korkuluk ortadan kaldırılmış olur.

III

Ordu mensupları ve askerî mektep talebeleri, yabancı memleketlerde tahsilde bulunan talebeler hakkında da hususî bazı kanunlarda bir takım tahditlere tesadüf olunur. Bütün bunlar içtimaî menfaat ile ferdî menfaatlerin çatışmasından meydana gelen bir sistem teşkil etmektedir. İnsan, saadetini temin etmek için, kabil olduğu kadar hür bir şekilde evlenmeyi arzu eder; herhangi bir haricî müdahale ve tesirden âzâde olarak, kanunun şekilci farzettiği tahditlerine maruz kalmaksızın eşini seçmeği ister.

Buna mukabil insan topluluklarını idare etmek vazifesini üzerine alanlar, bu hürriyetin diğer fertlerin hürriyeti ile mahdut olduğunu, bu ferdî hürriyetlerin üstünde cemiyetin beka ve saadetinin mevcut bulunduğunu düşünerek şahsî menfaatleri tahdit yoluna giderler, umumun

saadeti için ferdin saadetini kısırlar. İşte karşılıklı bu iki kuvvetin çekişmesiyle ortaya mutavassıt bir sistem çıkar. Senelerin, hattâ asırların tecrübesi bu mutavassıt sistemin köşelerini törpüler, cemiyete veya ferde batan uçlarını yontar ve herkes için kabil-i kabul bir manzume ortaya çıkar. Gayesi cemiyetin bekasını temin ederken ferdin saadetini boş yere feda etmemektir. Evlenme hürriyetine kanunlarımızın koyduğu tahditler bu düşüncelerin açık misalidir. Bu tahditlerin birçoğu yumuşatılmış bulunmaktadır; fakat birkaçının da uçlarını kesmek, hattâ kökünü kazımak icap etmektedir. Bu suretle daha ahenkli bir sistem meydana getirilmiş olacaktır.

Ferit H. Saymen